

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ
ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ УЧЕНЬ; КОНСТИТУЦІЙНЕ,
МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА**

УДК 340.15

DOI 10.31732/2708-339X-2023-10-13-27

**ПРОЦЕСИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НА
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НА ЗЛАМІ ХІХ ПОЧАТКУ ХХ
СТОЛІТТЯ: УКРАЇНСЬКИЙ СІЧОВИЙ РУХ, ТЕОРЕТИКО-
ПРАВОВІ ОСНОВИ**

Француз А.Й.,

*Герой України, Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Маковецька Н.Є.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: makovetska@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6244-1456>*

**THE PROCESSES OF UKRAINIAN STATE-FORMATION IN THE
WESTERN UKRAINIAN LANDS AT THE TURN OF THE 19TH
EARLY 20TH CENTURY: THE UKRAINIAN SUCH MOVEMENT,
THEORETICAL AND LEGAL BASIS**

Frantsuz A.Yo.,

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the department of state and legal disciplines of «KROK» University,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Makovetska N.E.,

*candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
doctoral student of "KROK" University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: makovetska@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6244-1456>*

Анотація. У реаліях сьогодення, сучасних геополітичних викликах і протистояннях, українська наукова світоглядна позиція повинна зумовлюватися і зосереджуватися над розвитком

новітніх українських державно-правових та історико-правових підходів і вчень, базуватися на характерній проблематиці, її методологічному розширенні вузлових питань і конкретик, що формують цивілізаційні підходи осмислення і розуміння державно-правових практик, ідей, особливостей, що викристалізувалися історією становлення і розвитку української нації. Особливої актуальності ці підходи набувають в умовах більше, ніж десятирічної військової агресії росії теперішнього часу та історичної пам'яті минулого, необхідності реформувань державотворчих процесів місцевого самоврядування, формувань розвитку громадянського суспільства в Україні у європейському демократичному руслі. Водночас, такі підходи повинні поєднувати і систематизувати історико-правові явища і процеси, що дозволить сформувати незаангажоване, незалежне, сучасне осмислення і розуміння становлення та утвердження української державності, її національного відродження, зокрема на прикладах державотворчого подвигництва січового руху українства, як однієї із складових суверенної української держави, що ґрунтується на історії понять і органічного поєднання державотворчих процесів у часах від минулини до сьогодення, від практики ідей і визвольних змагань до сучасного державотворчого процесу, без практики посиленого нав'язування комуністичної радянщини, що базувалось на принципах соціальної несправедливості і людиноненависництва, опираючись на глибокі знання про історичні процеси і закономірності, етнос і генотип української нації, її традиції розвитку державотворчих процесів.

Ключові слова: держава, Україна, державотворчі процеси, українська нація, січовий рух, історико-правові характеристики, визвольні змагання.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 17.

Abstract. In today's realities, modern geopolitical challenges and confrontations, the Ukrainian scientific worldview position should be conditioned and focused on the development of the latest Ukrainian state-legal and historical-legal approaches and teachings. To be based on a characteristic problem, its methodological expansion of key issues and specifics that form civilizational approaches to the understanding and understanding of state-legal practices, ideas, features that have crystallized in the history of the formation and development of the Ukrainian nation. These approaches are especially relevant in the conditions of more than ten years of Russia's military aggression of the present time and the historical memory of the past. Necessity of reforming the state-building processes of local self-government, formations of the development of civil society in Ukraine in the European democratic direction. At the same time, such approaches should combine and systematize historical and legal phenomena and processes, which will allow for the formation of an unencumbered, independent, modern understanding and understanding of the formation and establishment of Ukrainian statehood, its national revival, on the examples of the state-building asceticism of the Sich movement of Ukrainians, as one of the components of sovereign Ukrainian state. Which is based on the history of concepts and the organic combination of state-building processes in times from the past to the present, from the practice of ideas and liberation struggles to the modern state-building process, without the practice of increased imposition of communist Sovietism, which was based on the principles of social injustice and misanthropy. Based on in-depth knowledge of historical processes and regularities, ethnos and genotype of the Ukrainian nation, its traditions of the development of state-building processes.

Keywords: the state, Ukraine, state-building processes, the Ukrainian nation, the Ukrainian movement, historical and legal characteristics, liberation struggles.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 17.

Постановка проблеми. Систематизація історико-правових явищ та практик, що дозволяють сформувати незаангажоване, незалежне, сучасне осмислення і розуміння становлення й утвердження українських державотворчих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході підготовки до написання статті використані праці: М. Стахіва, В. Осечинського, К. Францоza, Г. Чорного, Л. Залізняка, І. Борщака, Ю. Плекана, В. Рожка, П. Куліша, Г. Сергієнка, С. Нахліка, В.

Волковинського, Ю. Яковлєва, М. Шевелева та ін.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. У науковій статті зроблений акцент на становленні і розвитку січового руху на західно-українських землях на зламі ХІХ початку ХХ століття, як одного з чинників державотворчих процесів українства.

Формування цілей статті. Поєднання та систематизація історико-правових явищ і процесів українського державотворення. Формування

сучасного розуміння та підходів до національно-визвольних практик і рухів, зокрема січового стрілецтва, як необхідної складової суверенної, демократичної, правової та соціальної української держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-політичне і економічне становище на західноукраїнських землях на зламі XIX і початку XX століття у своєму україноненависницькому експлуаторському застосунку протекторату Польщі, Австро-Угорської імперії, імперської росії було об'єктом спрямованого і керованого колоніального гніту, що вело до знищення української нації, як прямо так і опосередковано. Це був практично колоніальний тріумвірат західноукраїнських земель (якщо у стародавньому Римі тріумвірат полягав між трьома державними мужами з метою здобуття і поділу влади у державах), то у даній площині це своєрідний колоніальний тріумвірат гніту, експлуатації, політики насильницької асиміляції українства, знуцання над національною гідністю, невизнання нації, мови, української культури та освіти, прав та свобод українства.

Образно протекторат віддзеркалювався в історичному калейдоскопі насильницьких змін загарбницького характеру територій компактно проживаючого українства. І основним критерієм для цих всіх країн була жага власної наживи за рахунок українства. У даному контексті для підсилення аргументації доречно навести тези М. Стахіва відносно західноукраїнського краю, що природні багатства землі і місцеве населення, не зважаючи на державні кордони складало єдину народність, а згодом єдину українську націю – разом з усім корінним населенням України – нещадно експлуатовалось [1, с. 19-36].

Зрозуміло, що нічого вічного немає. Змінювались історичні часи, змінювались держави. Звертаючись і аналізуючи дані процеси, враховуючи вище окреслене, доцільно зазначити, що у другій половині XVIII століття самостійність і незалежність Польщі була порушена, такої країни не стало, вона була насильницько розділена між «росією», Австрією і Прусією. Значна частина у минулому Галицько-Волинського князівства була захоплена Австрією. Волинь загарбала «росія». Зазнали штучного об'єднання австрійською владою західноукраїнські терени з польською територією, яка дістала назву «Коронного краю Галіції і Лодомерії», «Королівством Галичини і Лодомерії» зі столицею у Львові. Таким чином, з того часу започаткувалась назва – Галичина (колишнього Галицько-Волинського князівства, нині території Тернопільської, Івано-Франківської, Львівської областей) місцини компактного проживання українців. Їх у той час стали називати Східна Галичина. Західною Галичиною стали іменувати польську південно-східну територію (сьогодні це значна частина Люблінського, Жешувського і Краківського воєводств) у переважній більшості заселену поляками.

Австрійська імперія ігнорувала етнічний склад західноукраїнських земель, проводячи адміністративно-територіальний розподіл. Землі, які заселяли українці, мали належність до різних адміністративних одиниць. Слід акцентувати увагу, що у представницьких органах влади в основному засідала польська шляхта. Адміністративно, «Коронний край Галіції і Лодомерії» поділявся на дистрикти (округи), їх налічувалось 18, дванадцять з них являлись українськими. Як окремих округ до 1861 року входила Буковина, що також не мала етнічного поділу (до 1861 року). Закарпаття адміністративно поділялось на чотири комітати з підпорядкуванням

намісницькому управлінню королівства Угорського. Доречно зауважити, що у Східній Галичині українське населення складало – 71 %, Буковина – 69 %, Закарпаття – 40 % імперія Габсбургів наприкінці XVIII століття захопила значну територію українських земель і на зламі століть, західноукраїнські землі займали територію 70 тис. км² з населенням 3,5 млн осіб, з яких 2,4 млн були українцями [2].

Історична Галичина у своїх етнографічних межах не відстає від багатьох країн світу та країн Європейського простору, і ця українська земля має досить близьке розташування до центральної і західної Європи. Географічний центр Європи проходить по території Закарпатської області поблизу міста Рахова. Саме через вдале географічне розташування з давніх-давен проходили торгові і військові шляхи, землями, які відчували на собі завойовницькі, загарбницькі набіги половецьких і монголо-татарських ординців, московитських варварів, у західних напрямках європейських земель, німецькі, польські, шведські, французькі загарбницькі підходи у східних напрямках.

Галичина славилась багатою і привабливою своїми природними ресурсами, нафтовими, значними покладами кам'яного вугілля, нескінченними лісовими просторами ділового будівельного лісу, соляними копальнями у гірських Карпатах знаходили золото і т. п.

Разом з тим, у даній площині процесів і напрямків українського державотворення, паростків його становлення, юридичні акценти доцільно зосередити на чинниках і продуктивних аспектах спектрів наукових підходів, осмислення та бачення перебігу безпосереднього впливу і розвитку соціальних факторів рушійних сил, які еволюційно й послідовно приведуть до диференційованих змін у суспільному

укладі, що є дієвою складовою соціального світу.

Власне, у руслі викладеного контексту потрібно зазначити, що західноукраїнські землі, які знаходились під Австро-Угорським імперським гнітом, так і українські землі, що відійшли до «російської імперії», зокрема з західноукраїнських – Волинь, зрозуміло, що і терени центральної частини України залишалися об'єктами цілеспрямованого колоніального поработіння і гніту. Основні зусилля спрямовувались для забезпечення і розвитку промислових центрів Австрії дешевою сировиною і робочою силою, аналогічно, що й стосується «російської імперії», «московитів».

Зокрема, для прикладу вражає досить інтернальна статистика того часу, яку наводить В. Осечинський, що промисловість краю практично не розвивалась, зайнято було всього до 9 % населення, 97 % всіх наявних підприємств були дрібнотоварними і тільки 0,4 % можна було умовно віднести до великих у тодішньому розумінні. У галузі промислового виробництва Австро-Угорщини на західноукраїнських теренах робочий день складав 14-16 годин, оплата праці була мізерна, одна із найнижчих, медичне забезпечення практично відсутнє, умови проживання жахливі [3, с. 19-35].

Відповідно, що стосується сільської місцевості, вона жила у злиденних умовах, безземелля і досить часто голод, недоїдання та епідемії масово знищували населення краю, де поміщики, польська шляхта, церковне духовенство за рахунок експлуатації, поборів з селянства накопичували багатства, привласнювали, викупляли землі, прирікаючи селянство до рабського існування, залежності, знищення.

Класичним підтвердженням фактів у даному сенсі може бути звернення до тогочасних джерел,

зокрема роману К. Францоza «Боротьба за право», виданого у 1910-му році на Буковині у місті Чернівці. В романі об'єктивно підтверджено події того часу, де граф Георг Барек, що проживав у Парижі, призначив управителем свого маєтку у селі Зулавинці Коломийського повіту Ванцеля Гаїка, з намірами: «Хай з мужиків дере, кілько лиш захоче, лиш коби мені посилав точно гроші» [4, с. 5-79].

Далі селяни безправно і незаконно були позбавлені експлуататорами громадської землі, їх ходіння та митарства по місцевих і повітових судах закінчилось безуспішно. Більше року головний герой Тарас Бараболя (обраний селянами громадським суддею села), який відстоював права і свободи селян, будучи неписьменними, селяни не володіли письменною грамотою у с. Зулавці, як і в інших землях Галичини (у той час) добирався і стояв у черзі, щоб потрапити до австрійського цісаря, перенісши приниження і зневагу, гіркий біль розчарування і непорозуміння, подавши звернення цісарю від селян про їх законне право на землю і порушені права. Але австрійський правитель навіть не поглянув на звернення, його зацікавив більше одяг і взуття героя. Цісар жив власними інтересами. Більше шести місяців селяни чекали відповіді правителя. У відказі цісаря селянам зазначалось, що звернення ображає його величність. У промові на вічі села перед громадою з даного приводу Тарас Бараболя заявив: «Тепер слухайте мене, слухайте всі і передайте мої слова з хатини в хатину, з села до села по всій тій нещасній стороні, де страждає народ, де нема справедливості. Нас пограбували, нас очорнили. Все, що можна було зробити законною дорогою, ми зробили. Правитель володіє нашим маєтком, злочинець гуляє на свободі. Хто говорить правду – помирає, царить одна неправда. Що ж то таке? Невже ж несправедливість руководить всім на

землі?.. Так на гірських верхів'ях, в дебрах, де ще не була людська нога, там я розверну свій прапор, під який іти може кождий, хто хоче служити істині» [4, с. 5-79].

Разом з тим, надзвичайно важкі умови життя на Галичині змусили українство до міграції (масова розпочалась у 1870 році) у інші країни шукати кращої долі.

Вся державно-політична система управління Галичини була повністю адаптована для здійснення колонізаторської стратегії Австро-Угорської імперії. Панівні імперські владні структури, свідомо і цілеспрямовано, використовували системи та механізми гноблення поневоленних народів – використовуючи і залучаючи до даних процесів польську шляхту, буржуазію, надаючи їм адміністративні посади, преференції, привілеї. Практично у всіх галузях життя Галичини проводилась жорстока політика асиміляції, знущань над нацією.

Внаслідок такої згубницької політики відносно українства на початку ХХ століття, як об'єктивно зазначав М. Грушевський, 79,8 % українського населення не вміло читати і не знало писемності [5, с. 478-482].

Всебічно аналізуючи і характеризуючи вище окреслену проблематику віковичного гноблення українства слід зауважити, що жорстокий гніт і утиски, страшні знущання не зломали духу українського народу на різних історичних етапах україногенези життя і розвитку нації. Дух протесту прагнення до історичної справедливості та правди, волі і свободи, рідної мови, ставали на шляху поступу – завжди пріоритетом у боротьбі за власну самостійність, свободу і незалежність.

Цілком усвідомлюючи викладену вище проблематику, цікавим і конструктивним у зазначеному контексті дослідження, для підсилення

аргументації викладеного, доцільно навести наукові твердження Г. Чорного: «Українська мова визначила історичний вік українців у сорок п'ять століть, хоча ланцюг давніших дотрипільських предків, які безперервно жили на території сучасної України, тягнеться ще глибше...» [6].

Це доказовий маркер історії для тих фальсифікаторів, які робили і роблять все, щоб заретушувати та знищити історію українства і тих голомозих, знеславлених людством московитських варварів-диктаторів сучасності, які згинуть, як роса на сонці...

Наукова широта даної тематики представляє собою досить значний і об'ємний науковий контекст, але хоча би побіжно, фрагментарно, враховуючи вимоги до обсягів дослідження, потрібно навести засадничі підходи розуміння історіогенези українства, у змістовному і ціннісному сенсі сучасної науки. З урахуванням концептуального підходу, ціннісною є правдива констатація під авторством професора Л. Залізняка. Зокрема, у руслі розуміння вище викладеного є доречною його аргументація: «Від V-VII ст. після навали гунів та аварів також стабілізується ситуація на етнічній батьківщині українців між Карпатами, Прип'яттю й Київським Подніпров'ям. Безперервність етнокультурного розвитку на цих теренах упродовж останніх 1500 років дає підстави опускати коріння українського етносу, як і згаданих інших великих народів Європи в раннє Середньовіччя» [7].

У даному контексті ціннісними історичними фактами є і те, що давньоукраїнськими нащадками антів, склавинів, дулібів являються літописні племена VIII-IX століть волиняни, поляни, деревляни, білі хорвати, уличі, сіверяни, тиверці які консолідувались у IX-X століттях і започаткували держави середньовічних націй, Англійське і Польське королівство, угорські,

німецькі, французькі, сербські, хорватські державні утворення, князівство чехів (празьке) і давньоукраїнська держава під назвою Русь.

Загальновідомим на той історичний час етнонімом визначення українства «русин», «русич», «руський» упродовж XVII-XX століть набуває нового значення – власне «українство», «українці». Подібно як і у сусідських, поряд розташованих державах (ранньовідомі назви ляхи – поляки, волохи – румуни, московити – росіяни).

Відповідно, агресивні набіги кочівників, досить близьке межування з степняками, масове варварське розорення і знищення русинів-українців, територій, які слугували своєрідним бар'єром для Європи, стало результатом втрати державності у VIII-IX ст. Перебуваючи у стані бездержавного етносу, українські терени захоплювали і пљондрували поляки, угорці, литовці, росіяни, румуни.

В історії вирізняють три спроби встановлення єдиної держави – Україна: часів козацької держави XVII-XVIII століття, УНР (1917-1920 рр), Українська сучасна держава.

Окреслюючи у продовженні дослідження теми, професор Л. Залізняк зауважує істотний, досить важливий факт етногенезу українства: «Праукраїнські племена антів і склавинів V-VII століття, археологічними відповідниками яких є пеньківська та празька культури на території України, були також пращурами споріднених інших народів. Саме розселення антів і склавинів з території України у ранньому середньовіччі породило слов'янські народи Балканського півострова, Подунав'я, Центральної Європи. Та частина носіїв празької та пеньківської культур, що лишились на батьківщині, започатковували українство. Упродовж останніх 1500 років між Карпатами та середнім Подніпров'ям на

прабатьківщині українців і від його українського стовбура відгалузились інші слов'янські народи» [7].

Зрозуміло, що така політика гноблення і знуцання над українством у історичному часі і, зокрема, на зламі XIX-XX століть породила масовий супротив. Хоча він нещадно придушувався за допомогою військової сили та інших методів, цісарська Австро-Угорська влада прекрасно розуміла всю небезпеку політичної й соціальної напруги. Тим більше, що і міжнародні виклики, і положення на міжнародній арені Австро-Угорської імперії були досить непростими. Внутрішні виклики і протистояння у імперії намагались використати у своїх політичних інтересах інші держави.

Владна верхівка Австро-Угорщини, аналізуючи і розуміючи ситуацію, з метою нівелювання небезпечних можливих наслідків, утримання керованості процесів, вимушена була іти на певні уступки, революція 1848 року внесла свої корективи у окремі перебіги подій, алгоритми їх розвитку. Разом з тим, у той історичний час австрійська влада сповідувала і дотримувалась політики подвійних стандартів, лицемірного маніпулювання і т.п. Зокрема, слід зауважити, що хоча у 1848 році австрійський уряд і пішов формально назустріч вимогам українства і було з їх «позволення» дано дозвіл на створення Головної руської ради, для «з'ясування австрійським властям прагнень українців політичних, економічних, національних» і навіть вперше на Галичині започатковано видання української газети – «Зоря Галицька», у Львові скликано собор українських вчених, де було висунено до Австрійської влади вимоги відокремлення українського народу від польського і російського на офіційному рівні. Головна руська рада анонсувала виділення на законодавчому рівні всіх земель українства, які перебували під

австро-угорською юрисдикцією – Галичину, Буковину і Закарпаття – в окрему адміністративну одиницю, Коронний край. Австрійським урядом дано дозвіл на створення кафедри української мови і літератури у Львівському університеті, але цих блюзнірських «реформ» вистачило практично лише на один рік. В 1849 році під тиском і протестами польської еліти, яка була наділена австрійською владою, практично виконанням усіх адміністративних функцій на Галичині була ліквідована Головна руська рада, надії і здобутки українців були зруйновані.

Практично, придушення у Європі революційного руху дало динамічний поштовх і для Австрії у поверненні та посиленні радикалізму реакції. Почались переслідування прогресивних активістів та інтелігенції, духовенства і селян, за висловом того часу «україножерство».

У контексті окресленого, гірку долю українського народу розділяла і церква, її українська прогресивна частина. Австрійська займанщина чинила спроби впливу на українське духовництво. Знаний на чужині історик І. Борщак з цього приводу зазначив: «Це Галичина, і то Галичина греко-католицька, виявила себе як непохитний оборонець церковно-слов'янської мови проти наступу польської мови, наступу, що дійсно дійшов аж далекої православної Чернігівщини [8].

Це Галичина причинилася (від 1772 року) до національного відродження цілої України, створивши у 1817 році «Товариство священників у Перемишлі», «Руську Трійцю» (1837 р.), «Головну Руську Раду» у Львові (1848 р.), де головну роль грали священники [8].

Як бачимо, звичайно греко-католицьке духовенство Галичини, Буковини, Закарпаття відіграло відповідно позитивну роль в українському відродженні, значним чином у другій половині XIX століття.

Разом з тим, певна частина галицької української інтелігенції, деякі представники духовенства, дрібні торговці, що мали певні фінансові статки, осідну нерухомість та інші преференції, зневірені у власних силах, духовно поведені, патріотично відсутні, переорієнтувались на австрійську ідентичність, збираючи і надаючи відповідні документи на підданство, стаючи римо-католиками, зрікаючись батьківської віри, своєї мови і церкви, чи приймаючи польське підданство.

У ході дослідження потрібно також звернути увагу і на іншу важливу сторону проблематики українських державотворчих процесів на зламі XIX-XX століття. Всі зазначені процеси так званої «національної переорієнтації» не проходили самі по собі чи хаотично. Вони вводились у рамки керованості відповідних державних політично-каральних спеціальних структур, функціонально-поліційного спрямування. Фінансувались зі спеціальних таємних фінансових видатків держави на дані цілі.

І відповідно, окреслена вище «категорія агентів впливу» показово у різних формах «засвідчувала» свою лояльність до австрійських властей, переконували і агітували український народ, що цісар добрий до народу, жертвний і відповідальний, людяний і доброзичливий і т.п. Зрозуміло, що відповідна практика і підходи зумовлює тезу, що зазначене вище, є однією з форм роботи з поневоленим народом, щоб тримати його у спокої і рабстві, для власного благополуччя.

У контексті аналізу попередніх тез дослідження також досить складна конфігурація вимальовувалася й у іншій частині Галичини, що мало певну динаміку поширення і на терени всього галицького краю, створюючи негативні, стримуючі та руйнаційні механізми українських державотворчих процесів.

Паралельно, практично одночасно, інша частина з тієї категорії,

що зазначена вище, спромоглася і переорієнтувалася на «росію», здобуваючи її покровительство, надіючись на заступництво та підтримку. Ці процеси аналогічно зазначеним вище керувались і контролювались царською жандармською охороною, фінансувались державою.

Зароджувалось таке небезпечне направлення як москвофільство, що давало живильне середовище російському великодержавному шовінізму створювати підґрунтя для широкої пропаганди і агітації, укорінювання у свідомості малограмотного населення галицького краю, видаючи це за істину, що український народ є частиною російського, а мова українців не що інше, як діалект російської. Відповідно, Галичина є і повинна бути органічною частиною «росії».

Узагальнюючи вище окреслене, потрібно зауважити, що імперіалістичні цілі як і Австро-Угорської займанщини, так і «російського» загарбництва цілеспрямовано були направлені на знищення та недопущення українських державотворчих процесів на західноукраїнських землях. Застосовувались всі форми та методи конструкцій і механізми подавлення та знищення свободолюбивого українського народу.

Цілком відповідною і об'єктивною зазначеним вище контекстам є наукова сентенція Ю. Плекана, який констатує, що як один, так і другий уряд були прихильні до побажань та настроїв галицьких русинів, доки вони не виходили поза межі пасивності, тобто були нічим. Коли ж вони почали проявляти себе активно, наприклад висловлювали своє ставлення до своїх сусідів, хоча б у давнині, тоді пригадували, що «тірольцям сходу» не личить таке робити [9].

Австрійський уряд боявся та всіма силами не допускав зближення

ідей і площин розвитку тематики спрямування прагнень Галичина – Україна та Австрія – «росія».

Не ставлячи за мету заглиблення у дискусію, доцільно зазначити, що як і австрійсько-польські тенденції й орієнтації, так і москвофільське посіпацтво та зрадництво, що несли свій негатив у західноукраїнське суспільство, розчленяючи його на частини, сіючи зневіру та зрадництво, викликало справедливі протести молоді частини патріотичної інтелігенції, радикального студентства, національно-свідомого духовенства, патріотичного селянства.

Історичні передумови і обставини зародження, формування, розвитку і впровадження ідей постулатів, вчень та подвижництва національно-визвольних рухів у Галичині, динамічно набувало актуальної гостроти свого зростання, відповідних форм і методів посилення революційної боротьби за свободу і незалежність українства Галичини.

У руслі зазначеного, під впливом цих факторів піднімається, виховується і зростає національна свідомість та згуртованість українського суспільства. Розуміючи всю облуду і фарисейство влади, її інституцій відносно українства, потрібна була функціональна активізація діяльності. Створення відповідних структур, форм і методів реального впливу на ці процеси, починаючи з просвітництва, навчання грамоти і писемності широких суспільних прошарків населення Галичини. Як ніхто це розуміли українські освічені, політично-грамотні, духовно загартовані патріоти з числа західноукраїнського населення, і не тільки.

На українському національно-патріотичному просторі активно почали започатковуватись партії, рухи, товариства, об'єднання і т.п. Вони декларували і обстоювали захист української мови і культури, шукали тісних контактів, взаємопорозуміння та підтримки у селянському середовищі, проголошували й обстоювали

збереження окремішності українського народу.

Але і тогочасна влада у своєму характерному деспотизмі владних спрямувань робила все, щоб не допустити національно-визвольного руху українства. У цьому контексті, не вдаючись до дискусії, це може бути окремою частиною наукового дослідження, для прикладу варто згадати Кирило-Мефодіївське братство (1846-1847 рр.), силу і велич його ідей. Непідкореності України, визволення українства, ідеї об'єднання, створення національно-визвольної революційної атмосфери, що породжувала і продукувала ненависть до гнобителів. Ключовими його ідеологами, носіями ідей українського визволення були Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш. За провідниками організаційне сподвижництво молоді, мислячої української молоді, що стала на шлях ідеї визвольного руху, піднесення національної свідомості і гідності української нації, слідували В. Білозерський, О. Навроцький, М. Гулак, О. Маркович та інші.

Їх поєднувала любов до українства, його минушини, культури, мови, визвольних змагань. Зокрема важливим фактором, на який вказує один із відомих дослідників В. Рожко, у контексті теми нашого дослідження, що Т.Г. Шевченко на відміну від П.О. Куліша, який досить часто змінював життєві погляди і політичні вподобання, то Тарас Григорович – символ нації, у своїх помислах був курінником, січовиком, побратими якого по ліквідації Січі пішли у гайдамаки [10, с. 229].

Визвольна справа українства єднала їх духовно, як і Галицькі терени українства, М. Костомаров у 1844-1845 вчителював у Рівненській гімназії, П. Куліш – був вчителем Луцької, Рівненської гімназії [11, с. 6-7].

Т.Г. Шевченко, будучи членом Київської археографічної комісії у 1846

році, приїхав до Галичини восени 1846 року.

Чинна влада, відслідковуючи і направлено контролюючи соціально-політичні виклики і процеси, з використанням мережі зрадників (агентури), через брак пильності учасників Кирило-Мефодіївського братства, недосвідченість конспіративної підпільної роботи, заарештувала учасників і засудила до покарання.

Разом з тим, за час свого існування з січня 1846 року по квітень 1847 року проведена організаційно-просвітницька пропаганда серед українства, вироблено програмні документи для піднесення національної свідомості і гідності нації, укладена «Книга Битія українського народу» [12].

Слід звернути у науковому контексті увагу, що задіяні державницькі каральні структури, захищаючи самодержавство гнобителів, зокрема третє відділення імперської канцелярії, орган політичного нагляду і розшуку, використавши зрадника, який з провокаційною метою вступив до братства, наприкінці 1846 року ліквідувала осередок [13, с. 60].

Даний факт – арешт кирило-мефодіївців, знаних і шанованих історичних постатей, отримав негативний резонанс не тільки в Україні, але і за її межами. Зокрема словацька газета «Slovenskije narodnje novini» (1847-№ 200) і в аугсбурзькій «Augsburger Allgemeine Zeitung» (1847 – № 185 – 4 липня) висвітлювали ці події [13].

Зрозуміло, що дана інформація мала своє поширення серед широких кіл патріотичної української інтелігенції, політиків, духовенства західноукраїнських земель. У своїй сутності вона розширювала діапазони розуміння процесів, дій і підходів, до яких вдається панівна верхівка влади, по обі сторони, щоб зберегти владу.

Переслідування, шпигунство, створення і розгалуження агентурної сітки покрутів різних мастей, інші арсенали нелегальних форм та методів боротьби з національно-визвольним рухом, влада динамічно нарощувала і повсюдно використовувала. Незважаючи на політичні протиріччя між країнами питання, що стосувалось боротьби з політичними опонентами, визвольними національними рухами і течіями, політичними партіями і національно-політичними організаціями, радикальним патріотичним духовенством, обмін різносторонньою інформацією (як оперативною, так і аналітичною) з даної тематики здійснювався постійно по закритих каналах, таємно як по лінії таємних спецслужб, так і дипломатичних.

Характерно, що подібні процеси, арешти організаторів та представників визвольних рухів, мали місце постійно і у подальшому розвитку історичних національно-визвольних спрямувань. Для прикладу можна згадати і нелегальну революційну партію «Народна воля» (1879-1882 рр.), що виникла після розколу організації «Земля і воля» на радикальну «Народна воля» і більш помірковану «Чорний переділ». Хоча вона і виникла у Санкт-Петербурзі, але її ідеї і духовне сподвижництво (народовольців) мало своє широке розповсюдження.

Досить відомі народовольці – С. Перовська, А. Желябов, А. Фігнер, С. Халтурін, М. Тютчев, Я. Юделевський і інші – були відомі й українським борцям за незалежність, волю та свободу України.

Репресивна владна машина, як і у першому зазначенні, завербувавши одного із чинних народовольців, який видавав членів організації, заарештувала 120 народовольців. Загалом за царювання імператора «Олександра III» (від 01.03.1881 року до 20.10.1894 року) під час розгромлення «Народної волі» притягнуто до суду 5851 революціонер,

з них страчено 27, а 324 засуджено на каторгу, 5482 дістали інші покарання. Послідовниками народовольців на початку ХХ століття стали соціалістично-революціонери, значну частину яких становили вихідці з України [14].

Виникнення «Народної волі» на західноукраїнських теренах 30.07.1893 р. у місті Коломиї, заснованої діячами «руської Української радикальної партії» (РУРП) з метою проведення активної політичної діяльності, як зазначає Ю. Яковлев, виникнення «Народної волі» свідчить про подальшу диференціацію українського руху у Галичині та виникнення паралельних національно-культурних організацій у краї з подібними цілями, методами роботи, структурою товариство і т.д.». Роль політичного і культурного осередку на Галичині передусім виконувала народовецька «Просвіта». В свою чергу радикали, не маючи у цих товариствах впливу, опинились перед потребою створення власної подібної інституції, яка б забезпечувала б поширення їх ідейного впливу, насамперед серед галицького селянства. Появу «Народної волі» можна розглядати як намір РУРП розпочати свою запеклу боротьбу за селянські маси [15].

Ці думки є репрезентативними, що віддзеркалюють тематику дослідження у зазначеному руслі.

Звертає увагу, що один із організаторів та засновників «Народної волі» активний член РУРП, а пізніше (у 1902 році) організатор «Галицької Січі» К. Трильовський (професійний юрист, адвокат, активний громадський і політичний діяч), що входив у керівні структури «Народної волі» як голова, секретар товариства з моменту заснування і у процесі діяльності (1893-1899 рр.) активний організатор проведення повітових селянських віче, талановитий оратор і натхненник, і його однодумці та товариші, борці за волю України, що відстоювали державницькі

позиції українства І. Франко, М. Павлик, І. Герасимович, І. Сандуляк, Ю. Лутчак, С. Данилович, І. Дорундяк, В. Киданецький, І. Фокшей та інші враховували і як ніхто розуміли складність політичної ситуації, політичний терор з боку влади і її карально-поліцейських інституцій, та дещо у завуальованій формі, щоб не підпадати під репресивний прес влади, декларували й установчі документи, статут, резолюції віч і т. п.

Зокрема К. Трильовський на перших установчих зборах товариства «Народна воля» (30.07.1893 р.), на якому були присутні більше 250 селян, оголошуючи і роз'яснюючи статут товариства, де у параграфі першому зазначалось, що головною метою товариства є суспільно-політична освіта, як найширших кругів народу у Галицькому краї, а передусім у повітах покутським, коломиїським, снітинським, косівським, городенківським і т. п. Оборона громадянських прав, старання всіма законними засобами їх розширити у радикально-демократичному напрямі, особливо на загальних виборах [15].

Цілком зрозуміла їх завуальованість і опосередкованість, відмінність від Санкт-Петербурзької позиції. Історичний час, набутий життєвий і політичний досвід минувшини, застерігав і звертав увагу на помилки і болючі наслідки. Влада діяла нищівно і безжалісно щодо учасників національно-визвольних рухів. І у зазначеній вище позиції влада придивлялась, вивчала, використовуючи сільських старост під різними приводами, досить часто забороняла і не давала проводити народні віча, переслідуючи власні імперські інтереси.

У світлі зазначеного, вже на початку ХХ століття національна ідея вийшла за рамки інтелігентського кола. Селянські маси, робітничі осередки формувались у самостійні політичні сили, що політично орієнтувались на розширення діапазону своїх прав і

свобод як економічних, так і політичних. На зламі XIX-XX століть на західноукраїнських теренах почали активно започатковуватись молодіжні організації спортивно-пожежного спрямування у формі сокільсько-січових товариств. Так у 1891 році було засноване на Тернопільщині перше товариство «Сокіл», що декларувало у своїй статутній діяльності гімнастику, протипожежну безпеку, просвітницьку роботу, створення хорів, бібліотек, духовних оркестрів у своїй діяльності мало поширення практично на всю Галичину.

Першу «Січ» гімнастично-пожежне товариство на західноукраїнських землях створив у селі Завалля на Станіславщині (нині Івано-Франківська область) у 1900 році відомий юрист-адвокат, громадський, політичний і культурно-освітній діяч, організатор січового руху (пізніше січово-стрілецького руху) організатор і співзасновник русько-української радикальної партії, товариства «Народна воля», редактор часопису «Громада», обирався депутатом австрійського парламенту, посол галицького сейму, доктор права – Трильовський Кирило Йосипович.

Його досить часто у різних історичних, наукових, інформаційних джерелах справедливо величають – батьком – організатором українських «Січей». Уродженець с. Богутин Золочівського повіту королівства Галичини і Лодомерії, Австро-Угорської імперії (сьогодні Золочівський район Львівської області). Освіту здобував спочатку у Золочівській та Коломийській гімназіях, Львівській та Віденській військових школах, юридичному факультеті Львівського університету.

Життєве кредо Кирила Йосиповича Трильовського у історичній хронології його жертвовної, патріотичної діяльності в цілях українського державотворення, вирізнялось активною

громадсько-політичною позицією. Він викристалізувався як діяльний політик, державник, невтомний пропагандист, оратор, народний трибун, палкий речник і захисник класових та національних інтересів українського селянства [16].

Слава і народне визнання до нього прийшло як до провідного організатора січового руху Галичини і Покуття. Офіційно (вимушено) «Січі» започатковувалися як пожежно-спортивні товариства, організації місцевих мешканців. Це давало можливість легальної реєстрації і діяльності у Австро-Угорській імперії. У цьому контексті слід зауважити, як окреслювалось вище, що імперські поліційно-каральні органи нищівно розправлялись з проявами національно-визвольних рухів українства незалежно від будь-яких форм їх зародження і діяльності.

Фактично у даній ситуації зазначені товариства у своїх статутних документах декларували спортивну підготовку молоді, освіту селянства, співпрацю з кооперативами і страховими спілками, пропаганду здорового способу життя, боротьбу з алкоголізмом і т. п.

Характерно, що такий рух набував на Галичині значної динаміки і поширення в багатьох селах та містах. У даній площині виникали подібні спортивні організації, секції, рухи і серед польської та Австро-Угорської молоді. Спортивний рух ширився й у Європі. Але на відміну від українства, це більше була «дань моді», чи «дань часу», пропаганді здорового способу життя і т.п. «Сита Європа» жила своїм відчуженим життям, сповідуючи свою мораль, способи життя, насолоджуючись власними державними підходами і традиціями, територіями та показовою величиною імперських амбіцій.

Тому цілком зрозумілим повинно бути, що у контексті реалізації українством національно-організаційних та національно-державницьких помислів

та устремлінь К. Трильовський і його однодумці змушені були завуальювати (приховати) істинні цілі створення товариств та організацій.

Національний рух українства у сферах свого національного поступу життя певним чином набув організованих обрисів, форм відповідного динамічного поживлення.

Австрійська адміністрація Галичини, яку представляли переважно польські чиновники здогадувались та відчули відповідний дискомфорт і небезпеку. Почались переслідування К. Трильовського у судах, доноси, провокації, негласні стеження і таке подібне.

У 1904 році К. Трильовського арештували та засудили до шести тижнів ув'язнення, після апеляції Віденський суд зменшив міру покарання.

У контексті продовження, як приклад, відомий випадок, коли молодого вісімнадцятирічного «січовика» осудили тільки за те, що на крисані (капелюсі) були вишиті слова Т.Г. Шевченка «Борітеся – поборете» [17].

Як окреслено вище, що дещо раніше на теренах Галичини були створені спортивні товариства «Соколи», але слід акцентувати увагу, що ці молодіжні спілки були суто спортивними й орієнтувались виключно на студентську молодь. Що стосується селянства, ремісників, робітників – для них спорт, просвітництво, культурно-мистецька діяльність були малодоступними, а часом і незрозумілими. «Соколами» активно опікувалась українська національно-демократична партія.

К. Трильовський як представник більше радикальної революційної течії Русько-Української партії, започаткував ідею створити дещо відмінний молодіжний рух, розбудовуючи його на військово-патріотичній ідеї славних традицій лицарсько-демократичних козацьких звитяг. Зрозуміло, що

кращого способу створення і розбудови відповідних структурних конструкцій і механізмів годі було придумати [17].

Кількість осередків до 1914 року на Галичині нараховувалась більше однієї тисячі. На початку ХХ століття завдяки жертвності українських громадсько-політичних діячів, що присвятили своє свідоме життя боротьбі національно-державницьким ідеалам створення Української Держави, її державотворчим процесам, створено сприятливі можливості об'єднання, відповідного вишколу, патріотичного виховання і підняття розвитку національної свідомості на героїчних традиціях українського народу на усіх етапах його розвитку.

Висновки. Отже, узагальнюючи історико-правовий досвід українського державотворення на західноукраїнських землях на зламі ХІХ початку ХХ століття не викликає сумнівів той факт, що рівень національної свідомості українства Галичини того часу залежав від ступеня освіченості суспільних мас, різних прошарків населення через призму його героїчної минувшини, розширення та засвоєння світоглядних підходів і позицій. Охоплення якнайширшого кола українства Галичини національною самосвідомістю, її становленням і розвитком, що впроваджували у практичній площині окремі індивіди, зокрема К. Трильовський, і багато інших патріотично налаштованих людей етнічної спільноти українства.

Національне пробудження українства Галичини, його відродження, що викристалізувалось на даному історичному етапі формувалось на хвилях національно-визвольних рухів, ідеях історико-патріотичного самоусвідомлення, розвитку просвітництва, освіти, науки, національного мистецтва, патріотичної творчості, літератури. Пробудження національної свідомості, її динамічна ідейність та розвиток, вектори

подвижницьких впливів історичних життя, становлення, розвитку й персоналій, для яких національна ідея утвердження української державності державотворення являлась домінантою

Література:

1. Стахів М. Західна Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772-1918). Т.І. Скрентон. 1958. 224 с.
2. Українські землі у складі Російської та австрійської імперій. URL: https://ukr-history.blogspot.com/2012/11/blog-post_9.html (дата звернення: 23.11.2023 року).
3. Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму. Львів. 1958. 185 с.
4. Француз К.Є. Боротьба за право. Ред. Л. Когут. Чернівці. 1910. 193 с.
5. Грушевський М. Ілюстрована історія України. 1990. Київ. 524 с.
6. Чорний Г. Як у генах українців прочитали їхню давню дописемну спадщину. «Голос України» від 06.01.2022 року. URL: <http://www.golos.com.ua/article/354945> (дата звернення: 23.11.2023 року).
7. Залізняк Л. Генний код українців та їхніх сусідів очима архіології. Український тиждень від 14.01.2013 року. URL: <https://tyzhden.ua/hennyj-kod-ukraintsiv-ta-ikhnikh-susidiv-ochyma-arkheolohii/> (дата звернення: 23.11.2023 року).
8. Борщак І. Галичина й українська справа в XIX столітті. Україна (Париж). Ч. 2. 1953. 865 с.
9. Плекан Ю. Москвофільний рух на західноукраїнських землях (середина XIX – дуга половина XX століття). URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5891/3/%d0%a1%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%b8%20%d0%b7%20%d0%9c%d0%9e%d0%9d%d0%9e%d0%93%d0%a0%d0%90%d0%a4%d0%86%d0%af%20-%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f%5b1%5d.pdf> (дата звернення: 24.11.2023 року).
10. Рожков В. Нариси історії української православної церкви на Волині (870-2000). MEDIA. Луцьк. 670 с.
11. Куліш П. Вибрані твори. 1969. Київ. 264 с.
12. Сергієнко Г. Т.Г. Шевченко і Кирило-Мефодієвське товариство. 1983. Київ. 144 с.
13. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш, особливості, письменник, мислитель. Наукова монографія у двох томах. Т. 1. Життя Пантелеймона Куліша. Наукова біографія. 2007. Київ. 462 с.
14. Волковинський В. «Народна воля». URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Narodna_volia (дата звернення: 24.11.2023 року).
15. Яковлев Ю. «Народна воля» в Коломиї. URL: <https://zbruc.eu/node/81840> (дата звернення: 10.10.2023).
16. Шевелева М. «Кирило Трильовський – батько-організатор українських Січей. URL: <https://uain.press/blogs/kirilo-trilovskij-batko-organizator-ukrayinskih-sichej-1234554> (дата звернення: 10.10.2023).
17. «Січовий батько Галичини». URL: <https://zbruc.eu/node/21929> (дата звернення: 10.10.2023).

References:

1. Stakhiv M. Zakhidna Ukraina ta polityka Polshchi, Rosii i Zakhodu (1772-1918). T.I. Skrenton. 1958. 224 p.
2. Ukrainski zemli u skladi Rosiiskoi ta avstriiskoi imperii. Available at: https://ukr-history.blogspot.com/2012/11/blog-post_9.html (Accessed 23.11.2023).
3. Osechynskiy V. Halychyna pid hnitom Avstro-Uhorshchyny v epokhu imperializmu. Lviv. 1958. 185 p.
4. Frantsoz K.Ie. Borotba za pravo. Red. L. Kohut. Chernivtsi. 1910. 193 s.
5. Hrushevskiy M. Piustrovana istoriia Ukrainy. 1990. Kyiv. 524 p.
6. Chorni H. Yak u henakh ukraintsiv prochytaly yikhniu davniu dopysemnu spadshchynu. «Holos Ukrainy» vid 06.01.2022 roku. Available at: <http://www.golos.com.ua/article/354945> (Accessed 23.11.2023).

7. Zalizniak L. Hennyi kod ukrainsiv ta yikhnikh susidiv ochyma arkhiolohii. Ukrainskyi tyzhden vid 14.01.2013 roku. Available at: <https://tyzhden.ua/hennyj-kod-ukrainsiv-ta-ikhnikh-susidiv-ochyma-arkheolohii/> (Accessed 23.11.2023).
8. Borshchak I. Halychyna y ukrainska sprava v KhIKh stolitti. Ukraina (Paryzh). Ch. 2. 1953. p. 865.
9. Plekan Yu. Moskvofilnyi rukh na zakhidnoukrainskykh zemliakh (seredyna KhIKh – duha polovyna KhKh stolittia). Available at: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5891/3/%d0%a1%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%b8%20%d0%b7%20%d0%9c%d0%9e%d0%9d%d0%9e%d0%93%d0%a0%d0%90%d0%a4%d0%86%d0%af%20-%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f%5b1%5d.pdf> (Accessed 24.11.2023).
10. Rozhkov V. Narysy istorii ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy na Volyni (870-2000). MEDIA. Lutsk. 670 p.
11. Kulish P. Vybrani tvory. 1969. Kyiv. p. 264.
12. Serhiienko H. T.H. Shevchenko i Kyrylo-Mefodiievskie tovarystvo. 1983. Kyiv. p. 144
13. Nakhlik Ye. Panteleimon Kulish, osoblyvist, pysmennyk, myslytel. Naukova monohrafiia u dvokh tomakh. T. 1. Zhyttia Panteleimona Kulisha. Naukova biohrafia. 2007. Kyiv. 462 p.
14. Volkovynskyi V. «Narodna volia». Available at: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Narodna_volia (Accessed 24.11.2023).
15. Iakovliev Yu. «Narodna volia» v Kolomyi. Available at: <https://zbruc.eu/node/81840> (Accessed 10.10.2023).
16. Shevelieva M. «Kyrylo Trylovskiy – batko-orhanizator ukrainskykh Sichei. Available at: <https://uain.press/blogs/kirilo-trilovskij-batko-organizator-ukrayinskih-sichej-1234554> (Accessed 10.10.2023).
17. «Sichovy batko Halychyny». Available at: <https://zbruc.eu/node/21929> (Accessed 10.10.2023).

Стаття надійшла до друку 12.11.2023 року